

Қазіргі қазақ драматургиясының зерттелу жайы

Орындаған: Әйгерім ҚАРБОЗОВА
Тексерген: Алтынарай ТЕБЕГЕНОВА

Драматургия (гр. *dramaturgia*) — қандай да бір халықтың немесе жазушының белгілі бір дәуір мен кезеңдегі драмалық шығармаларының жиынтығы.

Қазақ әдебиетінің тамыры
терең театрмен сабақтас
саналатын жанрының бірі -
драматургия саласы.

- *Ол сонымен бірге, театр өмірінің шешуші құралы іспеттес.*

Драматургия тартымды тартысты болса сахналанған көрініс те көрермен тарапынан жақсы бағаға ие болары сөзсіз.

Драматургия саласының әдебиеттің басқа жанрларынан артық ерекшелігіне тоқталсақ - ол адамның жан дүниесіндегі асқақ сезімдер мен жалынды сан-салалы арпалыстарын психологиялық сипатта көрініс тауып, кісінің жан-жарасын көрерменге табиғи түрде бере білу, өмірдегі мәселелерді айқын да шынайы бейнелеп жеткізу болып табылады.

Яғни драмалық шығармалар- екі бағытта өрбиді.

Алғашқысы - көркем әдебиет қалпындағы нұсқасы болса

Кейінгісі – оның сахналық тұрғыда көрініс табуы

- Бұл екеуін бір-бірінен ажыратып қарастыруға болмайды. Себебі, драмасахна үшін де көркем шығарма үшін де аса рухани құнды жанр болып табылады. «Театрдың жаны-драма»-деп Гоголь айтқандай, драмалық шығармасыз сахналық өнердің тууы мүмкін емес!

● Ұлттық нақышта бастау алған драмалық шығармалармен қатар, Кеңестік пьесалардан бөлек классик пьесалардың аудармалары сахналана бастады. Оларды қою арқылы, ең алдымен қазақ халқының жұртшылығын неше алуан тарихпен, сан алуан ұлттарды, қоғамдардың, топтардың өмірімен таныстырды. Атап айтсақ: **К. Треневтің «Любовь Яровая, классикадан Гогольдің «Үйлену», «Ревизор» т.б. пьесаларды қойып азды-көпті тәжірибе алмасып пайдалы нәтижелер алуға болады деген көзқарас болғанмен 1930 жылы алғашқы жартысында аударма пьесаларды қоюға театрлар ерекше мән бере бастады.**

- Негізі-драматургияның тапшылығынан болса керек, дегенмен, аударма дүниелер қазақ сахнасында көрермен жүрегіне бірден жол таба алмады. Қазақтың қаны тұла бойында тұнған ұлтшылдарымыз пьесалардың қабылдауына мүмкіндік бермей, тікелей қарсы шығып, ұлттық санаға кереғар деген пікір топшылағанмен ол күрес ұзаққа бармады.

- Алғашқы театр 30-40 жылдар аралығында «Ұлы Отан Соғысы және соғыстан кейінгі жылдары Совет драматургияның жақсы үлгілері саналған Погодиннің «Ақсүйектер», «Досым», «Мылтықты адам», Островскийдің «Найзағай», «Таланттар мен табынушылар», М. Горькидің «Шыңырауда», Шекспирдің «Отелло», «Асауға тұсау», Мольердің «Саран», Н. Хикметтің «Фархад-Шырын» аудармалары сахналанды.

Драмалық шығармалар - әдебиет саласының күрделі жанрларының бірі екенін жоғарыда айтып өткеніміздей қазақ әдебиеттану ғылымында күн тәртібінен түспей келе жатқан күрделі мәселелер - жанрлардың табиғатын теориялық тұрғыдан айқындау, генезисін саралау, көркемдік әдістер мен әдеби ағымдардың ерекшеліктерін анықтау, әдеби-тарихи сабақтастықтың және фольклордың бүгінгі әдебиетіміздің көрінісі

- Қазақ драматургиясы туралы Ә. Тәжібаев, «Қазақ драматургиясының очеркі» (1960), Р. Рүстембекованың «Қазақ Совет комедиясы» (1975), М. Дүйсековтің «Қазақ драматургиясының жанр, стиль мәселесі» (1977), Е. Жақыповтың «Дастаннан драмаға» (1979), Н. Ғабдуллиннің «Ғ.Мүсірепов-драматург» (1982) сынды арнаулы еңбектері жазылған болатын.

- Диалогтар мен монологтар арқылы болмыстың сан алуан шындықтарын ашуды діттейтін драматургия сахнаға қойылу үшін жасалады. Жанрдың осы ерекшеліктерін ескерген театр сыншылары **Б. Құндақбаев, А. Тоқпанов, Қ. Қуандықов, О. Қайдалова, У.Садықова, Ә. Сығай, Б. Нұрпейісов**алар еңбектерінде драматургия хақында аса құнды пікірлер бар

- Әйтсе де, драматургияның ішкі заңдылықтарын, оның жанрлық түрлері, теориясын айқындауды драмалық шығармалардың тарихи сипаттамасын жасауда осы саланың аса білгірі ғалым Р.Нұрғалиевтің еңбектерін ерекше атап өткеніміз жөн.

- «Қазақтың театр өнері біздің заманымызда басталғанына біз қуанамыз. Бірақ, сол қуанышпен бірге бұл сияқты ірі өнердің келешегі үшін жауапты екенімізді де ұмытпауымыз керек. Сондықтан бұл мәселеге үлкен сақтықпен кірісіп, көп ойланып, ептеп бастау керек» - деп сахна өнеріне аса жауапкершілікпен қараған. М. Әуезов, шын мәнінде қазақ драматургиясының, театр сынының, сахна өнері теориясының негізін қалаушылардың бірегейі болды.

- М. Әуезов ондай рухани арнаны фольклордан тапты. «Осы мақсатпен заманның шаңы басқан ескіні тексеріп қарасаң, театр өнеріне елдің ескі салты, ескі өнері беретін жем өте көп деймін, дей келіп, «Жалпы театр өнері мен қазақ театры» атты мақаласында ол - шынында, ерте күнде ас пен тойда, ұлы жиында ізденіп, келіп өлеңмен, әнмен айтылатын көп ақындар өз заманында театр жасамай, не жасады?... тапқыштық, шешендікпен аты шыққан Жиренше, Алдаркөсе бар, бұлардың барлық өмірі толып жатқан комедия.

- «Суретті әдебиет ішінде көпке жететін дегені дөп тиетін, әсері мол болатын түр – драма» - деп жазған М. Әуезов қазақ фольклорының жай ғана еліктеушісі емес, шын мағынадағы мұрагері жаңа сипаттағы туындылар берген жасампаз суреткер болды

-
- Халықтың ежелден бері сақтап, келе жатқан фольклорлық мұралары – батырлық, ғашықтық тарихи жырлардың тақырыбы мен сюжетін негізге ала отырып, ол - «Еңлік-Кебек», «Айман-Шолпан», «Қара қыпшақ Қобыланды», «Бекет» сынды уақыт сынына төтеп берген драмалық шығармаларды жазды.

- Ұлттық драматургияда төңкеріс тақырыбын алғаш көтерген Сейфуллин болды. Оның “Бақыт жолында”, “Қызыл сұңқарлар” пьесаларында драмаға лайықты сипат сақталған. Бұл аталған пьесалардың үгіттік бағытынан, көркемдік және тарихи шындықтың тұтастығынан, оқиғаның құжаттық дәлділігінен, этнограф бедерінің сақталуынан көрінеді

- 20 ғасырдың 20-жылдарындағы отандық драматургияда әйел бостандығы мен теңдігі басты тақырыпқа айналды. Солардың бірі 1926 жылы Кеменгеровтың “Алтын сақина” мен “Ескі оқу” пьесалары Қазақ драма театрының сахнасында қойылды. Театрдың алғашқы жылдарындағы репертуарынан Б.Майлиннің шағын комедиялары, Ж.Тілепбергеновтің “Сүйіскендер”, “Перизат — Рамазан”, Р.Малабаевтың “Үй тұтқындары”, “Ғұрып күні”, С.Аблановтың “Күндеспейтін қатын”, А.Тоқмағанбетовтың “Екі заң”, т.б. пьесалары орын алды. Бұлардың ішінде театр репертуарында ұзақ сақталғаны — “Перизат — Рамазан” және А.Оспанов пен Е.Өтеулиннің “Зарлығы”.

- 20 ғасырдың 40 — 50-жылдары ұлттық драматургия жаңа белеске көтерілді. Бұрынғы тарихи-күрескерлік тақырып М.Ақынжановтың “Исатай — Махамбет”, Сәбит Мұқановтың “Күрес күндерінде”, Әуезов пен Ә. Тәжібаевтың “Ақ қайың”, Әуезовтің “Абай” трагедияларында жалғасын тапты

-
- Сондай-ақ, Әуезовтің “Қаракыпшак Қобыланды”, Мүсіреповтің “Қозы Көрпеш — Баян сұлу” пьесалары күрделі жанрдың өзіндік ерекшелігін меңгерудің үлгісіне айналды.

- Осы жылдары күнделікті тірліктің маңызды мәселелерін қозғаған Ш. Хұсаиновтың “Марабай”, аңыз-ертегінің негізінде жазылған “Алдаркөсе” комедиясы жарық көрді. Қазақ халқының әр кезеңдегі ұлы қайраткерлеріне арналған Мүсіреповтің “Ақан сері — Ақтоқты”, Ақынжановтың “Ыбырай Алтынсарин”, Мұқановтың “Шоқан Уәлиханов”, Тәжібаевтың “Майра” пьесалары да отандық драматургияның ірі жетістіктері болды.

- Ұлы Отан соғысы мен одан кейінгі кезеңдегі өмір болмысын суреттейтін Әуезовтің “Сын сағатта”, Ә.Әбішевпен бірігіп жазған “Намыс гвардиясы”, Әбішевтің “Достық пен махаббат” пьесалары халқымыздың басына түскен ауыр кезеңдерді бейнелейді

- 20 ғасырдың 60 — 70 жылдары драматургия еліміз өміріндегі елеулі әлеуметтік мәселелерді көтерген тың шығармалармен толықты. Осы кезеңде қазақ драматургиясына өз қолтаңбалары бар Қ.Мұқамеджанов, Қ. Байсейітов, Қ.Шаңғытбаев, Т.Ахтанов, С.Аянбеков, С.Жүнісов, Ә.Тарази (Ә. Әшімов), т.б. бір топ драматургтер келіп қосылды

- Драматургияның басқа жанрларымен бірге комедиялық шығармалар театр репертуарларынан берік орын алды. Мұхамеджановтың “Бөлтірік бөрік астында”, “Құдағи келіпті”, “Қуырдақ дайын”, “Өзіме де сол керек”, Байсейітов пен Шаңғытбаевтың “Беу, қыздар-ай!”, “Ой, жігіттер-ай!”, Ахтановтың “Сәуле”, Әбішевтің “Армандастар”, “Нұрлы жаңбыр”, Хұсайновтың “Сырымбет саласында”, Жүнісовтің “Ажар мен ажал”, Таразидің “Күлмейтін комедия”, т.б. шығармалар жазылып, сахнада қойылды

-
- 20 ғ-дың 70 — 80-жылдары қазақ драматургтері қатары О.Бөкеев, Н. Оразалин, Қ.Ысқақов, Б.Мұқаев, О. Бодықов, Д.Исабеков, А.Сүлейменов, Т.Әбдіков, И.Оразбаев, С.Балғабаев және т.б. жаңа таланттармен толықты

- Бұлардың шығармаларында өз замандастарының ой-арманы, өмірлік көзқарасы терең бейнеленді. Бөкеевтің “Құлыным менің”, “Текетірес”, Оразалиннің “Шырақ жанған түн”, “Тас киіктер”, Ысқақовтың “Таңғы жаңғырық”, Мұқаевтың “Қош бол менің ертегім”, Исабековтің “Әпке”, “Мұрагерлер”, Сүлейменовтің “Қыздай жесір — штат қысқарту”, “Жетінші палата”, “Кек”, т. б. шығармалар отандық драматургияны әр қырынан байытқан елеулі туындылар ретінде бағаланды.

Тәуелсіз Қазақ драматургиясы

- Қазақстан Республикасы дербес мемлекетке айналған соң бұрын айтуға, жазып жариялауға жабық болып келген көптеген тарихи құбылыстар, ұлттың мақтанышы болған ұлы қайраткерлер өмірі мен қызметі драма шығармалар арқауына айнала бастады.

- Ысқақовтың “Жан қимақ”, Оразбаевтың “Шыңғыс хан”, “Естайдың қорланы”, С. Сматаевтың “Той үстінде топалаң”, Б. Әбілдаұлының “Төле би”, О.Дастановтың “Әзірет Сұлтан”, А.Бекбосыновтың “Соңғы сезім” Таразидің “Алатау сынды алабым”, М. Байсеркеновтың “Абылай ханның ақырғы күндері”, Ә.Кекілбаевтың “Абылай хан”, Шахимарденнің “Томирис” пьесаларында халқымыздың басынан кешкен сан қилы тағдыры тарихи дәлдікпен, ерекше көркемдік қуатпен бейнеленген.

- Жалпы қорыта алғанда, театрдағы драма өнері мен әдебиеттің біте қайнасатын тұстары өте көп. Қоғамда да алатын орны ерекше. Әдебиеттің осы түрін зерттеп, елеп-екшеп, ой қорытқан ғалымдарымыз көптеп саналады. Олар- дың қай еңбегін алып қарасаңыз да тұнып тұр- ған зерттеулер мен ізденістердің, астарына үңі- леріңіз анық. Алдағы күннің еншісінде бұл саланың әлі де ашылмаған тұстарына көп мән- мағына беріліп, зерттеп- зерделеу жас ғалым- дарға ізденушілікті жүктеріне сенім артамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- А. Абжалова. Қазақ драматургиясының зерттелу жолдары. ҚазҰУ Хабаршысы. №2 (136). 2012 ж
- Қ. Қуандықов. Тұңғыш ұлт театры. Алматы: «Жазушы» 1969 ж